



# Yabancılara Türkçe Öğretiminde Eşdizimlilik: Bir Model Önerisi\*

## Collocations in Teaching Turkish as a Foreign Language: A Model Suggestion

Bilge Merve KARADAĞ\*\* 



### ÖZ

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde sözcük listeleri derlem temelli sıklığa göre belirlenip öğrencilere doğal dil ortamında en sık kullanılan sözcükler sunulmaktadır. Fakat dil tek başına bulunan sözcükbirimlerden değil öbeklerden oluşmaktadır. Araştırmalara göre sözlü ve yazılı sözlem birlikte olmak üzere dilin %70'i sabit kalıp ifadelerden oluşmakta olup, eşdizimliliklerin sayısı tek sözcük birimlerinin sayısından çok daha fazladır. Yabancılara Türkçe öğretiminde eşdizimsel edinç kavramı daha önce üzerine çalışılmamış bir konudur. Mevcut araştırmaya göre Türkçe öğrencilerin yaptıkları deyimlerin ve eylemlerin/ eylem çatılarının yanlış kullanımıyla ilgili hatalar eşdizimsel edinç başlığı altında kategorilenmeli, hedef sözcük listelerinde eşdizimsel yapılar yer verilmeli ve ders materyallerine eşdizimliliklere dair alıştırmalar sistemli bir şekilde yerleştirilmelidir. Hedef sözcükler sıklık derecelerine göre seçilmeliyse, neden eşdizimli yapılar da aynı şekilde seçilmesin sorusu araştırmanın çıkış noktasıdır. Bu bağlamda yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan bir seri ders kitabının bulunduğu hedef kelime listelerinden 45 sözcük gelişigüzel seçilmiş ve eşdizimliliğe odaklanan dil teorileri çerçevesinde bir öğretim modeli hazırlanmıştır.

**Anahtar kelimeler:** Eşdizimlilik, Eşdizimsel edinç, Sözlüksel yaklaşım, Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi

### ABSTRACT

In teaching Turkish as a foreign language, word lists are determined according to frequency-based surveys and most frequently used words are presented to learners. However, language does not consist of single word units alone but of lexical bundles. According to researches 70% of oral and written speech is composed of fixed-pattern expressions, therefore the number of collocations is greater than the number of single word units. Current research theorizes that errors made by learners of Turkish about misuse of idioms and action framings should be categorized under collocational competence, and that collocational structures should be included in the target word lists. In addition, exercises about collocations should be placed in teaching materials. In this context, 45 words from the target word lists presented by a series of textbooks were randomly chosen, and a teaching model was prepared.

**Keywords:** Collocations, Collocational competence, Lexical approach, Teaching turkish as a foreign language

\*Bu çalışma, 'Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Eşdizimlilik' başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

\*\*Sorumlu yazar/Corresponding author:  
Bilge Merve Karadağ (Doktora Öğrencisi),  
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yabancı  
Dil Olarak Türkçe Öğretimi, İstanbul, Türkiye  
E-posta: bkaradag@ogri.u.edu.tr  
ORCID: 0000-0002-4792-2876

**Başvuru/Submitted:** 19.06.2019

**Kabul/Accepted:** 13.08.2019

**Atıf/Citation:** Karadağ, B. M. (2020). Yabancılara Türkçe öğretiminde eşdizimlilik: Bir model önerisi. *Dilbilim Dergisi - Journal of Linguistics*, 34, 27-56.  
<https://doi.org/10.26650/jol.2020.003>



## 1. Giriş

Dil öğrencileri için dilbilgisi, doğru telaffuz kurallarını bilmek, belirli bir sözcükten haberdar olmak duruma uygun dil üretimi için ancak asgari yeterlilik sağlamaktadır. Günümüzde dilbilgisi, sözcük ve telaffuz gibi dilin geleneksel olarak gerekli olan yönlerinin öğretilmesinin yanı sıra dilin anlamlı kullanımının nasıl sağlanacağı üzerine çalışmalar hız kazanmıştır. Avrupa Konseyi, yabancı dil öğretene ve öğrenenlere bu süreçte yardımcı olmak amacıyla uluslararası bir standart oluşturarak Avrupa Diller İçin Ortak Başvuru Metni (Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment, 2011) ve uygulaması niteliğindeki Avrupa Dil Gelişim Dosyası'nı geliştirmiştir. Bu standartlara göre Avrupa Konseyi'nin ve üye ülkelerin benimsediği dil öğretim yöntemi iletişimsel yöntemdir ve öğrenciler için A (1/2), B (1/2), C (1/2) olmak üzere üç seviye belirlenmiştir. Demirel (2007) yabancı dil öğretimine yönelik yazdığı eserinde başlangıçtan günümüze kadar geliştirilmiş ve uygulanmış dil öğretim yöntemlerini dilbilgisi – çeviri yöntemi, dolaysız (direkt yöntem), işitsel – dilsel yöntem, doğal yöntem, bilişsel yöntem, toplu fiziksel tepki, sessizlik yöntemi, grupta dil öğretimi, telkin yöntemi, iletişimsel yöntem ve yöntem sonrası dönem diye de adlandırılan seçmeli yöntem olarak detaylı bir şekilde açıklamıştır. Değişik yöntemlerin yanısıra Karadağ (2018: 16) eğitim ve öğrenimin doğasına vurgu yaparak eğitimin çizgisel bir yapıda ilerleyen belli bir sisteme dayanan kurallar bütünü olduğunu buna karşın edinimin bir sisteme dayanmadığını, öğrencilerin neyi hangi sırayla ve kadar hızlı öğreneceğinin eğitimcinin kontrolü dışında kalan alanlar olduğunu altını çizmektedir. “*Eğitimin çizgisel ve adım adım ilerlemesine karşın öğrenim daha çok içsel, döngüsel ve zamanla gelişen bir olgudur. Her öğrenci yeni bir bilgi ile karşılaştığında, daha önceden içselleştirmiş olduğu, edindiği bilgilerle yeni bilgi arsında bir bağ kurar ve eski bilgiyi düzenler*”. Demircan'a (2013: 52) göre ikinci dil öğreniminde öğrenciler ana dilde sahip oldukları bilgi ve becerilerden destek alarak yeni kazanımlar sağlarlar, yani aktarım (transfer) yaparlar. Halliday (Demircan, 2013: 63)'e göre ana dilini öğrenen kişi anlatımı (how to mean) öğrenir. “Yabancı dil öğretimi; zihinsel, psikolojik ve akademik olmak üzere birbirinden farklı, çok katmanlı süreçleri içeren ve dairesel olarak ilerleyen bir öğretim alanıdır” (Temur, 2016: 35).

Anadili konuşurları, durum ve olguları çok az sözcükle ve fakat çok kesin bir şekilde tanımlayabilirler. Dilde bu kolaylığı sağlayan yapılan *eşdizimlilerdir*. Eşdizimlilik teorilerine göre eğitim sürecinde öğrenciye ne kadar az eşdizimli yapı sunulursa, konuşma esnasında öğrenci o kadar çok ve uzun dilbilgisel cümle kurmak zorunda kalacak ve öğrencinin kendini doğru ifade edebilmek için uzattığı cümlelerde hata yapma olasılığı da artacaktır. Karadağ (2018: 18) tezinde *dönüm noktası ve sağlıklı besinler* yapıları üzerinden iki örnek göstermektedir. Buna göre öğrenciler kurdukları uzun tümcelerde dilbilgisel açıdan hiçbir hata barındırmasalar dahi bir ana dili konuşucusunun üretmeyeceği söylemler oluşturmaktadır.

Dil denildiğinde akla ilk gelen olgu dilbilgisi veya telaffuz değil sözcüklerdir. Bir anadili konuşuru dil üretiminde pek çok sözcüğü kalıp ve eşdizimli yapılarda, öbeklerde yan yana kullanır. Yabancı dil öğrencileri ise öğrenim sürecinde dilin öbeklerine değil de tek başına

bulunan sözcükleri öğrenmeye ve bu alanda daha çok çalışmaya eğilimli olurlar. “Her beceri (okuma, yazma, dinleme, konuşma) ve dil bilgisi birbiri ile bağlantılı olsa da sözcükler dil öğretiminin her alanına yayılmıştır.” (Tüfekçioğlu, 2016: 268). Wray (2002) yetişkinlerin dil öğrenim süreçlerinde (L1 edinen çocuklardan farklı olarak) öncelikle dilin anlamlı öbeklerini değil tek başına bulunabilen sözcükleri fark edip hatırladıklarını gösteren bir model öne sürmektedir (Wray, 2002: 210). Buna göre, *büyük felaket* gibi bir eşdizimlilikle karşılaşan L1 ediniri bu dizimi tek bir sıra olarak görmekte ve onu geniş çapta zarar veren felaketlerin deyimisel bir gönderimi olarak hatırlamaktadır. Yetişkin bir öğrenciyi ise aynı yapıyı *büyük* (ve eş anlamlıları) ve *felaket* sözcüklerini ayrı ayrı parçalara bölerek anlam çıkarmakta ve bu sözcüklerin doğal olarak beraber var olduklarını kaydetmeksizin belleğine yerleştirmektedir. Dolayısıyla ileride benzer bir sözce üretmesi gerektiğinde daha önceden karşılaştıkları bu dizimi hatırlamamakta ve doğru sözcükleri birbirleriyle eşleştirememektedir.

Yabancı alanyazında öğrencilerin eşdizimsel edinç konusunda yaşadıkları sorunlara dair araştırmalar mevcutken Türkçe’de bu konu üzerine yapılmış bir çalışma yoktur. Wray’ın saptamalarını destekleyen nitelikte bulgulara ulaşan bir araştırma Siyanova ve Schmitt’in (Siyanova & Schmitt, 2008: 429-458) öğrencilerin eşdizimlilikle ilgili davranışlarını konu alan üç çalışmadan oluşan araştırma raporudur. Bu çalışmalara göre L2 öğrenciler eşdizimli yapıları L1 konuşurlar kadar hızlı algılayamamakta, bu yapıların sıklıklarına dair bir kavrayışa sahip olmamakta fakat sıfat+isim biçimindeki eşdizimli yapıları L1 konuşurlarına yakın bir oranda kullanmakta oldukları saptanmıştır. Türkçede, dil öğretim merkezlerinde öğrenciler üzerine yapılan araştırmalar her konuda oldukça önemli saptamalar yapmaktadır. Alanyazında Türkçe öğrencilerin hangi dil becerisinde başarılı oldukları, hangi yöntemin daha hızlı bir edinime yol açtığı ve en sık hangi dilbilgisel ulamlarda hata yapıldığına dair araştırmalar mevcut olmakla beraber *eşdizimsel edinç* veya eşdizimli yapıların öğretimi hakkında herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Mevcut araştırma akademisyenler ve eğitimcilerin dildeki eşdizimli yapıların özelliklerine vakıf olduklarında hayata geçirecekleri pek çok araştırmanın seyrinin değişeceğinin altını çizmektedir. Türkçe öğretimi üzerine yapılan araştırmalardan biri olan Başoğlu ve Can’ın (2014) çalışması bahsi geçen duruma bir örnek oluşturmaktadır. Çalışmada, Balkan ülkelerinden gelen ve Türkçeyi Türkiye’de yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin yazılı anlatım sırasında yaptıkları genel yazım ve dilbilgisi hatalarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Burada öğrencilerin hangi dil seviyesinde olursa olsunlar “deyimlerin ve eylemlerin/ eylem çatılarının” kullanımında yanlışlıklar yaptıkları saptanmıştır. Teze göre yapılan yanlışlar eşdizimsel edinç/ farkındalık başlığı altında ele alınıp buna göre bir yaklaşım geliştirildiğinde öğrenciler bu yanlışlıkları yapmayacaklardır. Örneğin B1 seviyesindeki Yunan bir öğrenciyi “Dalgalarla savaşmış” (Başoğlu & Can, 2014: 107) tümcesini üretmiştir. Türkçe Ulusal Derlemi’nde yazılı metinlerdeki dalgalarla sorgusu 111 sonuç ile (96 farklı metinde (47641688 sözcük [4458 toplam metinde] listelenmiştir; bir milyon sözcükteki sıklık değeri: 2.33’dir. Dalga, dalgalanma sözcükleri aldıkları eklere göre farklı taranmalarda farklı

sonuçlar verecektir. Bu sözcüğün 1-sol ve 1-sağ pencere aralığında sıralanan eşdizimlileri; azgın, boğuşan, birlikte, boğuşarak, boğuştuktan, boğuşup, köpüklü, elektromanyetik, denizde, ortasında, gelen, boğuştum, boğuşmaktan, boğuşmaya, boğuşurken, sahile, kıyıya, rüzgarın, dev, saat'tir. Dizin ise dalgalarla sözcüğünün bağlam içi kullanımını şöyle göstermektedir:

gemidekinden daha zor duruma düşmüştü. **Dalgalarla** boğuşmaya, batıp çıkmaya başladı.

Buradaki

sonra, entelektüel birikimi yeni **dalgalarla** alabora olamayan Avrupalı sol aydın beden kabına hapsedmek istemiyorum. Ben **dalgalarla** coşmak, rüzgarlarla uçmak, Ay'la konuşmak

25 kilometre boyunca azgın **dalgalarla** boğuşan Sönmezoğlu, eşi Mana Sönmezoğlu bedenini alıp okyanusun ortasında **dalgalarla** boğuşan bir gemiye fırlatan sorular.

da'yı baraja akan bir nehirde, **dalgalarla** boğuşmaya çalışan küçük bir kanoya Dalgalarla boğuştum. YUNUS: Boyum kadar **dalgalarla** mı boğuştun? DENİZ KIZI: Evet. seyrederek okula giderdi. İlkbaharda, denizin **dalgalarla** sahile attığı tahta parçaları, yosunlar, denizine dalmaya görün; nice azgın **dalgalarla** boğuşacak, buzdağlarına çarpacak, yirtici balıklarla

Yetişen kurtuluyoor. **Dalgalara** yenilmeyin. Boğuşun **dalgalarla**. Yetişin gemiye. Gemi kalkıyor. Yetişen

“Dalgalarla savaşmış” sözcüğünde dilbilgisel bir yanlışlık bulunmamaktadır. Fakat eşdizimlilik sorgusunda en sık kullanıldığı dizimlerdeki 12 sözcükten sekizi boğuşmak ile ilgili olup, dalgalarla savaşmak sözcüğü listeye girmemektedir. Dolayısıyla, savaşmak ve boğuşmak sözcükbirimlerinin kullanım esnasında farklı dizimlerde kullanıldığını saptamaktayız. Bu örneğin yanı sıra her seviyeden (A1-2, B1-2, C1) öğrenciye dair hatalar araştırmada mevcuttur ((Aklımın ucuna gitmezdi (aklımın ucundan geçmezdi) (Makedonya B1), Zorluk gördüm (çektim). (Moldova B1), Her gün bizim etrafımızda çoğul (çok) insanlar var (Moldova, C1), kahvaltı yiyorum (Kosova A1), ekonomik krize ulaşınca (uğrayınca) Yunanistan'a gelen turist sayısı azaldı (Moldova C1)). Öncelikle, Bu ve benzeri hataların adı doğru konulmalı ve sonrasında ise öğrencilere dizin yazılımlarını kullanmalarının öğretilmesi, eşdizimlilik edinci kazandırılması, seviye başından itibaren bir sözlüksel defter (bk. EK 2) tutmalarının istenmesi bu anlatım hatalarını azaltıcı ve önleyici bir yöntem olacaktır.

## 2. Eşdizimlilik Nedir?

Yabancı alanyazında J. R. Firth Modes of Meanings (Firth, 1957: 194) adlı makalesinde eşdizimlilik kavramını ortaya koymuş ve yeni bir dilbilim kavramı olarak eşdizimlilikten söz etmiştir. Firth, bir sözcüğün anlamının beraber eşdizimli olduğu diğer sözcüklerle ortaya çıktığını savunur; “bir sözcüğü ancak onun arkadaşıyla bilebilirsin” (1968: 179) demektedir. İngilizce collocation terimini Doğan Aksan birliktelik (Aksan, 1999: 75), Berke Vardar eşdizimlilik (Vardar, 2002: 94) terimleriyle Türkçeye aktarmışlardır. Berke Vardar “eşdizimlilik” terimini

şöyle tarif eder: “İki ya da daha çok sayıda dil biriminin genellikle aynı dizimlerde yer alması. Eşdizimlilik kavramı sözlükbilime dağılımsal ölçütlerin uygulanmasından kaynaklanır ve birimlerin anlam yönünün dizim içi kullanımlarıyla yakından ilişkili olduğu görüşüne bağlanır. (Vardar, 2002: 94-95)”. Eşdizimlilik, sözlükbilime dağılımsal ölçütlerin uygulanmasından kaynaklanmaktadır ve birimlerin anlam yönü dizim içi kullanımlarıyla yakından ilişkilidir. İmer ve diğ. (2011)’de İngilizce collocation kavramına eşdizimlilik ve birliktelik biçiminde iki ayrı madde başında yer verilmektedir. *Eşdizimlilik*, “iki ya da daha fazla sayıda birimin aynı dizimde bulunması”; *birliktelik* de “sözcüklerin düzenli bir biçimde birlikte kullanılmaları durumu” biçiminde tanımlanmakta ve Türkçedeki sigara iç-, yemek ye-, toplantı yap-, konferans düzenle- sözcük öbekleri ile örneklenmektedir. Eşdizimlilik üzerine detaylı araştırmaları olan ve sonrasında Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü projesini meydana getiren Bülent Özkan, Sterkenburg’a dayanarak eşdizimliliği “Sözcük birimlerin anlamsal ya da dil bilimsel birlikteliklerinden kaynaklanan ve kullanım sıklığına bağlı olarak sözlük birimsel özellik taşıyabilen söz birlikleri.” (Özkan, 2007: 32-33) olarak tanımlamaktadır.

Eşdizimliliği odak noktasına yerleştiren önemli ve temel eserler vardır ( (Lewis, 2000); (Nesselhauf, 2005); (Schmitt, 2004); (Meunier & Granger, 2008)). Lewis’in editörlüğünü yaptığı Teaching Collocation eseri sınıf içi eşdizimlilik öğretimi üzerine odaklanmaktadır. Nesselhauf’un tek başına yazdığı eser, öğrencilerin yazdıkları metinlerin derlem olarak kullanılıp isim+fiil yapısındaki eşdizimlilerin detaylı analizi üzerinedir. Schmitt ile Meunier ve Granger’ın eserleri ise eşdizimlilik kavramının yanı sıra deyimler ve kalıp dil kullanımı üzerine odaklanmıştır.

Türkçede eşdizimlilik üzerine Çetinkaya (2009), Pilten (2008) ve Özkan (2007) çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmaların yanı sıra çeşitli akademisyenlerin eşdizimliliği konu alan yüksek lisans ve doktora tezleri mevcuttur fakat eşdizimlilik dil öğretimi açısından ele alınmamıştır.

Türkçe Sözlük’te eşdizimlilik kazanan yapıların gösterilmeye başlanması ise 2005 ve 2011 baskılarında mümkün olmuştur. Sıfatların eşdizimliliği üzerine hazırlanan derlem tabanlı uygulama Mersin Üniversitesi genel ağ sayfasında esdizim.mersin.edu.tr adresinde 2012 yılında kullanıma açılmıştır. B. Özkan’ın Türkiye Türkçesi Söz Varlığında Sıfatların Eşdizimliliği -Derlem Tabanlı Bir Uygulama- çalışmasında elde edilen verilere bağlı olarak fiil, zarf, sıfat ve isimler veri tabanında sorgulanabilmektedir. Eşdizimli sözcüklerin müfredatta ve hedef sözcük listelerinde daha fazla yer kaplaması gerekliliğini destekleyen teorilerin başında Lewis’in geliştirdiği sözlüksel (leksikal) yaklaşım ile Wray (2002) ve Wood (2010) gibi araştırmacıların kalıp dil teorileri gelmektedir.

## 2.1. Eşdizimliler ve Eşdizimsel Edinç

Eşdizimliler iki sözcükten oluşabileceği gibi (örn. Çekirdek aile, bayram havası) daha fazla sözcükten (örn. eleştirilere maruz kaldı, cep telefonu ekranı geçirilen süre) de oluşabilmektedir. Eşdizimlilik konusundaki görüş farklılıkları olgunun sadece kullanım

istatistiklerine göre mi inceleneceği yoksa psikolojik arka planının mı incelenmesi gerektiği yönündedir. Eşdizimsel edinç, Michael Lewis'in 20 yılı aşkın süredir üzerinde çalıştığı bir olgudur. Ona göre dil öğrencileri eşdizim repertuarına hâkim olmadıkları için daha uzun tümceler kurmaya zorlanmakta ve hatalar yapmaktadırlar. Lewis, eğitimcilerin durmadan dilbilgisi hatalarını düzeltmeye çalışmalarının verimsizliğini vurgulayarak, eşdizimlilerin eksikliğinden dolayı söylemlerde hata olduğu için önce bunu düzeltmek gerektiğini söylemektedir. Hatta araştırmalarına göre öğrencilerin hataları tümüyle dilbilgisel değil, sözceleri L1 kullanıcılarının asla üretmeyeceği biçimlerde kullanmalarından dolayı olabilmektedir. Eşdizim alanında, derlem tabanlı araştırmalara dayanarak eşdizimlilerin dağılımsal ve istatistiksel doğasına odaklanan akademisyenler (Firth (1951), Halliday (1966), Sinclair (1991), Lewis (1993, 2000, 2008), Schmitt (2004)) ile psikolojik ve tümcesel doğasına odaklanan akademisyenler (Wray (2002), Nesselhauf (2005), Cowie (1998), Howarth (1998), Meunier, F., & Granger, S. (2008)) sözü edilen iki farklı bakış açısına göre eşdizimliliği inceleyen akademisyenlerdir. Eşdizimlilik olgusuna yaklaşımlarda farklı bakış açıları ortaya çıksa dahi konu dil öğretimi ile beraber ele alındığında ortaya çıkan ortak karar bu olgunun dil öğretiminde dolaysız, açık bir biçimde müfredata eklenmesi yönündedir.

Sözlüksel yaklaşım, serbest seçim ve deyim ilkesi, kalıp dil teorisi, ve sözlüksel hazırlama eşdizimlilik kavramı etrafında şekillenip gelişen teorilerdir. Bu kuramlar, dil her ne kadar yaratıcı bir kullanım olsa da biz bu yaratıcılığı yine de belli kalıplar ve daha önceden (prefabricated) üretilmiş öbekler sınırında yapıyoruz demektir. Teorilere göre öğrenciler tek tek sözcükleri zihinlerinden alıp kullanmamakta, söz öbeklerini almaktadır. Sinclair (1991) Firth ve Halliday'in teorilerini geliştirmiş ve eşdizimlilik konusunda Serbest-seçim ilkesi (the open-choice principle) ve deyim ilkesi (the idiom principle) olmak üzere iki teori öne sürmüştür (Sinclair, 1991). Bu teoriler dilsel metinlerden anlamın nasıl çıkarıldığıyla ilgilidir. Serbest seçim ilkesi, dilsel metinleri oluşturmada kullanılan işlemlerde kıstas olarak sadece dilbilgiselliği öne çıkarmaktadır. Şöyle ki dil olguları arasından karmaşık seçimler yaparak dilbilgisel metinler oluştururuz ve yüzeyde bütün dillerin dilbilgileri serbest seçim ilkesi üzerine kuruludur. Deyim ilkesi ise, serbest seçim ilkesinin cevaplayamadığı alanları doldurmaktadır. Sözcükler, bir metinde rastgele bir araya gelmemektedir. Diğer bir deyişle, ürettiğimiz metinler serbest seçim ilkesine dayanmamaktadır. Deyim ilkesi, en basit tabiriyle, iki sözcüğü bir arada kullanmayı seçmektir. Serbest seçim ilkesine göre, metinler çok sayıda karmaşık seçeneğin bir araya gelebilme olasılığını belirtmektedir. Buna göre dilbilgisellik ve kabul edilebilirlik sınırları çerçevesinde dilin çizgisellik özelliğinin doğal bir sonucu olarak çok sayıda dilsel birim bir arada bulunabilmektedir. Sinclair tüm dillerin dilbilgisi kurallarının (sözdiziminin) serbest-seçim ilkesine göre kurulduğunu; ancak serbest seçim ilkesindeki sınırsızlığın eşdizimi açıklamada yetersiz kaldığını, sözcüklerin herhangi bir metinde gelişigüzel bir şekilde ortaya çıkıp görülmediklerinin altını çizerek deyim ilkesini açıklamaktadır (Sinclair, 1991: 110). Sinclair'in maddeler hâlinde sıraladığı deyim ilkesinin bazı özellikleri şu şekildedir:

- Pek çok tümcenin kapsamı belirsizdir. Örneğin “set eyes on” ifadesini ele alalım. Kendisine bir özne zamiri veya “never” ya da “the moment, the first time” gibi bir

zamansal bağlaç gerektiriyormuş gibi duruyor ve “has” sözcüğü “set” sözcüğüne gelecek bir yardımcı fiil olacaktır. Bu durumun ne kadarı tümcenin içsel, ayrılmaz özelliğidir, ne kadarı eşdizimsel çekimin doğası gereğidir?

- Pek çok tümce, içsel sözlüksel değişmeye izin vermektedir. Örneğin, “in some cases” ve “in some instances” veya “set x to fire” ve “set fire to x” gibi ifadelerden hangisinin seçileceğine dair pek az düşünmemiz gerekecektir.
- Pek çok tümce içsel sözlüksel sözdizimsel değişmeye izin vermektedir.
- Sözcüklerin ve tümcelerin pek çok kullanım biçimi diğer sözcükleri kuvvetli eşdizimlileri olarak kendilerine çekerler, örneğin, hard work, hard luck, hard facts, hard evidence.
- Sözcükler ve tümcelerin belli bir anlam alanı içerisinde görülme eğilimleri vardır. Örneğin “happen” fiili genellikle “accidents” gibi olumsuz olgularla ilişkilidir (Sinclair, 1991: 112).

Bu maddelere göre dilsel olarak kullanımda fark edilmeyen ve sıra dışı görünen kalıplaşmalar deyim ilkesinin işlediğinin bir kanıtıdır. Sinclair’ın özellikle altını çizdiği ve eşdizimlilerle ilgili mevcut tezi de destekleyen ana cümlesi, oldukça zengin yüzeysel değişimler görülmesine rağmen bütün kanıtların esneklik göstermeyen, katı bir deyimbilim yönteminin varlığına işaret etmesidir (Sinclair, 1991: 121)

Michael Hoey’nin (Hoey, 2005) sözlüksel hazırlama teorisi, şimdiye kadar geliştirilen dil teorilerinin dilin doğal düzenlenişine bir açıklık getirmemeleri sadece dilde hangi kullanımların mümkün olduğunu açıkladıklarını fark etmesinden sonra geliştirdiği teoridir. Bu teoriye göre dilin doğal düzenlenişi ve kullanımıyla ilgili en büyük ipuçlarını veren olgu eşdizimliliktir. Bir söylem içinde konuşurun kullanmak için seçeceği sözcükler, onun bu sözcükle daha önceki karşılaşmalarının bir sonucu olarak söyleme hazırlanmaktadır. Sözlüksel Hazırlama Teorisinin İlkeleri:

- Her sözcük başka belirli sözcükbirimlerle birlikte görünmek için hazırlanır; bunlar o sözcüğün eşdizimlileridir.
- Her sözcük belirli anlamsal gruplarla kullanılmak için hazırlanır; bunlar onun anlam çağrışımlarıdır.
- Her sözcük belirli edimsel işlevlerle kullanılmak için hazırlanır; bunlar onun edimsel ilişkileridir.
- Her sözcük belli dilbilgisel pozisyonlarda ve işlevlerde bulunmak (veya kaçınmak) için hazırlanır. Bunlar, onun küme sözcüğüdür (dilbilgisel küme).
- Eşadlılar ve eşanlamlılar temel sözcüğün eşdizimlilerine, anlam çağrışımlarına ve kümesözlerine göre ayrıştırılmaktadır.
- Bir sözcük çokanlamlı olduğunda, her bir anlamının eşdizimliler, anlam çağrışımları ve kümesözleri bakımından diğerlerinden farklılık göstermektedir.
- Her sözcük bir veya daha fazla dilbilgisel rol üstlenir; bunlar onun dilbilgisel ulamlarıdır.
- Söylem içerisinde, her sözcük belirli türde bağdaşıklık ilişkileri içinde bulunmaya veya bu ilişkilerden kaçınmaya hazırlanır. Bunlar onun metinsel eşdizimlileridir.
- Söylem içerisinde, her sözcük belirli türde anlam ilişkileri içinde bulunmaya hazırlanır. Bunlar onun metinsel anlam çağrışımlarıdır.
- Her sözcük, söylem içinde belli yerlerde kullanılmak veya belli pozisyonlardan kaçınmak için hazırlanır. Bunlar onun metinsel kümesözleridir. (Hoey, 2005: 13)

Bu parametreler çerçevesinde Hoey, dil teorisinin farklı görüşler arasında bir köprü olabileceğini savunmaktadır. Eşdizimlilerin tanımının Partington (1998), tarafından metinsel, istatistiksel ve psikolojik olmak üzere üç alanda tanımlandığını tespit eden Hoey, bu kavram için en uygun tanımlamalardan birinin psikolojik tanım olduğunu açıklamanın yanı sıra teorisine de yine psikolojik bir terim olan priming adını vermektedir. Örneğin, daha önce vücut sözcüğü verilen bir dinleyici, kalp sözcüğünü başka sözcükler verilse bile daha çabuk tanıyacaktır. Buna göre vücut sözcüğü dinleyiciyi kalp sözcüğü için hazırlamaktadır. Yani sözcükler, sözlüklerde görülen tanımlamaların dışında ortak başka sözcüklerle kullanıldıklarında başka sözcüklerle etkileşime girer.

Michael Lewis tarafından geliştirilen sözlüksel yaklaşım (lexical approach), dil öğretim sınıflarında dilbilgisel kurallardan daha çok sözvarlığı, eşdizimlilik ve kalıp dil öğreniminin gerekliliğini vurgulamaktadır. Sözlüksel yaklaşımla algısal etkinliklere öncelik verilir ve öğrencilerin dikkati sözlü İngilizcede kalıp dile, kalıplaşmış ifadelerle çekilmektedir. Sözlüksel yaklaşım dil öğretiminde nitelikli girdiye önem verdiği kadar girdinin miktarına da önem vermektedir. Dolayısıyla iletişimsel yaklaşımda olduğu gibi sınıf içinde öğrenciyi daha fazla konuşturmak birincil derecede önemli olmamaktadır. Lewis'in (Lewis, 1993: vi-vii) sözlüksel yaklaşım ilkelerine göre:

- Dil, dilbilgiselleştirilmiş sözcüklerden oluşur, sözcükleştirilmiş dilbilgisinden değil.
- Dilbilgisi/Sözvarlığı ikiliği geçersizdir; dilin büyük bir bölümü çok sözcüklü öbeklerden oluşur.
- Dil öğretiminin temel unsurlarından biri öğrencinin farkındalığını geliştirerek, dili başarılı bir şekilde öbekler hâlinde kullanabilme yetilerini geliştirmektir.
- Yapısal kalıpların faydalı olduğu kabul edilmiş olsa dahi sözlüksel ve mecazi kalıpları üretmek duruma uygunluk sağlar.
- Eşdizimlilik, müfredatlara düzenleme ilkesi olarak bütünleştirilmiştir.
- Bilişimdilbilimden ve söylem analizlerinden elde edilen sonuçlar müfredatların içeriğini ve düzenini etkilemektedir.
- Başarılı dil kullanımı, doğru dil kullanımından daha geniş bir kavramdır.
- Dil ile ilgili temel metafor bütünseldir – atomistik olmayan bir organizma, bir makine.
- Sözlü dilin yazılı dile göre önceliğinin farkına varılmıştır; yazı, sözlü dilden radikal bir şekilde farklılaşan dilbilgisi ile ikincil önemde bir kodlama olarak kabul edilmiştir,
- Dil öğretiminde birincil derecede önemli olan bağlamın durumsal unsurlarından ziyade dilsel bağlamdır.
- İletişimsel edinç – iletişimsel güç – dilbilgisel edincin bir sonucu veya ürünü değildir. Ondan önce gelir ve bir temel oluşturur.
- Dilbilgisi yapı olarak sözcüğe tabidir.
- Dilbilgisel yanıtlar, dil öğrenim sürecinde birer esas olarak kabul edilir.
- Dilbilgisi anlamaya yönelik bir beceridir, benzerlikleri ve farklılıkları algılamak önemlidir.
- Dilbilgisine verilen önemi kaybetme uğruna, cümle yapıları ve eylem öbeklerindeki alt ve üst tümcesel fikirlere daha fazla önem verilir,
- Alıştırma ve sonuç yerine, görev ve süreç üzerinde durulur.
- Anlamaya yönelik becerilerin, özellikle dinleme becerisinin, konumu yükseltilmiştir.
- Gözlemlenir- varsay- deneyimle döngüsü üzerine temellenen dizgeyi benimseyerek tanıtı-yugula- üret dizgesi reddedilmiştir.



Bunların yanısıra Wray'in (2012) kalıp dil ile ilgili çalışmaları daha çok ruhdilbilimsel teoriler etrafında şekillenmektedir. Kalıp dil öğreniminin öneminin vurgulanmasının yanı sıra, bu teorinin yetişkinlere ve çocuklara uygulanmasının farklı sonuçlar ortaya çıkaracağını tartışmaktadır. Ona göre çocuklar ana dili edimlerinde kalıpları bir bütün olarak öğrenmeye eğilimli olmalarına karşın, olgunlaşmış bilişsel bir sisteme sahip olan yetişkinler, hem bu sistem hem de alışkanlıklarından dolayı dil öğreniminde tek tek sözcüklere odaklanma eğiliminde olabilirler (Wray, 2002: 194).

## 2.2. Eşdizimlilerin Öğretimi

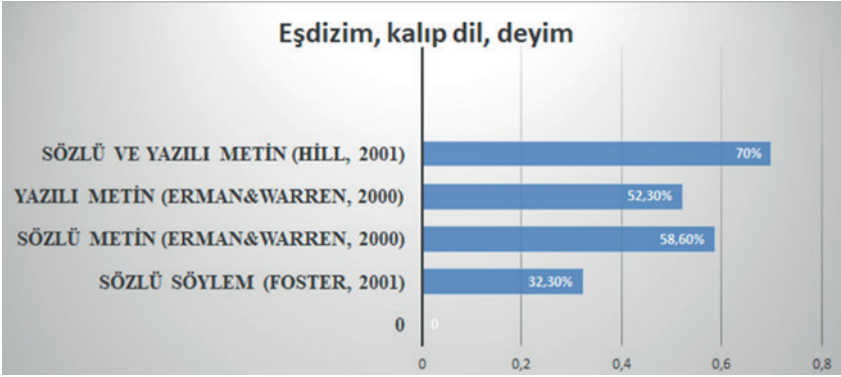
Lewis'in (Lewis M., 2000), editörlüğünü yaptığı Teaching Collocations eseri tamamıyla eşdizimlilerin öğretilmesi üzerine şekillenmiş bir eserdir. Bu eserde Jimmie Hill;

*“İletişimsel edinci biliyoruz ve fakat eşdizimsel edinç kavramını da artık düşüncelerimize yerleştirmeliyiz. Öğrencilerin herhangi bir sözlü veya yazılı üretimlerinin çözümlenmesi sonucunda eşdizimsel edinçlerinin olmadığı görülmektedir. Bu alandaki yetersizlik öğrencileri dilbilgisel hatalar yapmaya zorlamaktadır; çünkü söylemek istediklerini kesin olarak ifade eden eşdizimlileri bilmeyen öğrenciler daha uzun sözceler meydana getirmektedir. Öğretmenler hiçbir fark yaratamayacaklarını fark edemeyip dilbilgisi hatalarını düzeltmeye odaklanmaktadır. Aslında hatalar yanlış dilbilgisinden değil eşdizimlilerin eksikliğinden kaynaklanmaktadır”* (Hill, 2000: 49) demektedir.

Kalıp dil, deyimbilim, sözlüksel yaklaşım, serbest seçim ve deyim ilkesi ile sözlüksel hazırlama teorilerinin hepsi bellekteki sözlükçenin nasıl işlediği konusu etrafında şekillenir. “Dil öğrenimi sürecinde öğrenciler tek başına bulunan sözcükbirimlerin dilin en küçük birimi olduğunu varsayarak stratejiler geliştirmektedir. Fakat araştırmalar bellekteki sözlükçenin sözcükbirimler ve çok sözcüklü öbeklerden oluştuğunu göstermektedir. Dolayısıyla öğretmenler çok sözcüklü birlikler kavramını öğrencilere tanıtmalıdır” (Karadağ, 2018: 51).

Dil kullanımında da tek tek sözcüklerin değil çok sözcüklü öbeklerin olduğu değişik araştırmalarda ortaya konmuştur. Şekil 1. de farklı araştırma sonuçlarına göre dilde çok sözcüklü yapıların yüzde kaç oranında yer kapladığı grafik olarak yansıtılmaktadır. Bu grafik sözcük öğretiminde eşdizimli yapıların ne denli önemli olduğunu vurgulayan Webb ve Kagimoto'nun saptamalarının görselleştirilmiş halidir:

*“Çalışmalar; sınıfıçi eğitimde eşdizimlilerin açık bir şekilde öğretiminin gerekliliği hakkında kesin sonuçlar meydana koymuş olsa da, hangi eşdizimlilere öncelik verilmesi gerektiği ve nasıl öğretilmeleri gerektiği sorunu devam etmektedir. Dilde, eşdizimlilerin yüzde kaç oranında olduğuna dair tahminler değişmektedir. Erman ve Warren (Erman ve Warren, 2000: Aktaran Webb & Kagimoto 2011:261) sözlü söylemin % 58,6'sı ve yazılı söylemin % 52,3'ünün çok kelimeli sözcelelerden oluştuğunu, Foster (Foster 2001: Aktaran Webb & Kagimoto 2011:261) ise konuşulan dilin % 32,3'ünün kalıp dilden oluştuğunu, Hill (Hill 2001: Aktaran Webb & Kagimoto 2011:261) ise dilin neredeyse % 70'inin (sözlü ve yazılı söylem), sabit kalıp ifadelerden oluşmakta olup, eşdizimlilerin sayısı tek sözcük birimlerinin sayısından çok daha fazla olduğunu öne sürmüştür.”* (Webb & Kagimoto, 2011: 261)



Şekil 1. Dilde eşdizimli yapıların dağılımı

Lewis, (Hill, Lewis, & Lewis, 2000: 88-117) sadece eşdizimlilerin öğretiminde kullanılacak materyaller ve alıştırma örnekleri üzerine Jimmie Hill ve Morgan Lewis ile birlikte hazırladığı kitap bölümünde örnek etkinlik ve alıştırma modelleri sunmaktadır. Bunlar; kompozisyon yazma, sınıf içinde 1-3 dakika arası değişen bireysel konuşma etkinlikleri, boşluk doldurmaya alıştırmalarında zıt, yakın, eşanlamlıları yazmak gibi alıştırmalardır. Burada dil öğretim sınıflarında yapılabilecek en büyük yenilik öğrencilerin buldukları eşdizimlileri kayıt altına alıp kendi eşdizimliler sözlüklerini oluşturmaları ve bir eşdizimliler sözlüğü kullanarak yapılabilecek alıştırmaların geliştirilmesidir. Türkiye’deki üniversitelere bağlı dil merkezlerinin geliştirdiği bir öğrenci sözlüğü olmadığı gibi geniş kapsamlı ve bütünüyle hayata geçirilmiş Türkçenin eşdizimlileri öğrenci sözlüğü de henüz hayata geçirilmemiş bir projedir.

Sözlüksel yaklaşıma göre bilgi girdisi, öğrencinin dil seviyesi geliştikçe değişmektedir. Yetişkin bir L1 sözlükçesi, resmî eğitimle öğrencilere verilemeyecek kadar geniştir. Dolayısıyla mümkün olduğunca çok dinleme ve okuma öğrencilere tavsiye edilmektedir. Sözcükler öğrencilere sözlüksel ilişkilere göre verildikten sonra bir ders saatinde kaç adet sözcüğün gösterildiği önemsizdir çünkü bu yaklaşıma göre ne kadar çok sözcük verilirse o kadar çoğu bir şekilde hafızaya kazanacaktır.

*“Birçok öğretmen için eşdizimliler sadece sözvarlığını tanıtmının yollarından biridir... Eşdizimlileri öğretmenin arkasındaki teorik temeli kayda almayan veya anlayamayan öğretmenlerin üstlenecekleri tek rol bu kavramı sınıflarında tanıtmak olacaktır. “Her şeyi anlatmaya vaktimiz yok, Bunları uygulamaya yeterince vaktimiz olmayacak, bütün bunları zaten hatırlamayacaklar, hala belirsiz geçmiş zamanı bile yapamıyorlar ki” gibi eski tartışmalar alevlenecek ve dolayısıyla bu kavrama hak ettiği önem verilmeyecektir. Ama eğer öğrenmenin bütünsel, öngörülemez ve çizgisel olmayan doğasına -onun düzenlenme, depolanma, zihinden geri çağırılma biçimine ve sözlükçeye- daha derinden bakılırsa günlük eğitim ve öğretimde eşdizimliler öyle temel bir duruma gelecektir ki daha önce neye vaktimizi harcadığımızı merak edeceğiz” (Lewis, 2000: 27).*

Lewis, alıştırma ve etkinlik arasında bir ayırım yapmaktadır. Alıştırımlar öğrencilerin tek başına sınıf dışında yapabileceği tekrarlardır, etkinlikler ise sınıf içinde, genellikle gruplar hâlinde ve öğretmen desteğiyle yapılanlardır (Lewis M., 2008: 86). Sıralanan temel sözlüksel alıştırmalar şöyledir:

- **Öbekleri tanımak:** Yazılı veya sözlü bir metin içinde geçen sözlüksel öbekleri, eşdizimlileri saptamaktır.
- **Eşleştirmek:** Bu alıştırma tipi normal dilbilgisi alıştırmalarına benzer şekilde eşdizimlilerin, ifadelerin ve kalıp sözlerin parçalarının ait oldukları sözce ile eşleştirilmeleridir.
- **Tamamlamak:** Geleneksel boşluk doldurmaca alıştırmaları olarak tanımlanmaktadır.
- **Sınıflandırmak:** Sözlükçe çoğu zaman kalıplaşmıştır ve bu kalıp algısı belleğe yardımcı olmaktadır. Eşdizimlileri verip hangi diyalogun parçası olabileceklerini sormak veya sözcük türüne göre sınıflandırmak bu alıştırmaların kapsamındadır.
- **Sıralamak:** İnsan zihni hikayelere eğilimlidir. Hikayelerin doğal bir sıralaması vardır. Sıralama alıştırmaları öğrencinin gerçek dünya bilgisini kullanmasına yardımcı olur.
- **Silmek:** öğrenciler sık sık L1 bilgilerine dayanarak aşırı genellemeye yönelirler. Bundan kaynaklanabilecek hatalar öğrencilerden kulağa tuhaf gelen birimi silmelerini isteyerek çözülebilir. (Lewis, 2008: 89-92)

Bu maddelere ek olarak eşdizimlilerin öğretimi “metin üzerinden yapılanlar” ve “eşdizimliler sözlükleri ile yapılanlar” olarak iki tekniğe ayrılmıştır. Metinle yapılan etkinlikler metinde geçen eşdizimlileri keşfetmek ve metnin içeriğini yeniden yapılandırmaktır. Eşdizimlilik sözlükleriyle gerçekleştirilenler ise eşdizimlileri kayıt altına almak, kompozisyon hazırlığı, daha uygun bir sözcük bulmak, faydalı sözcükler, sınıflandırma, yakın eşanlamlılar, hızlı sınıflandırma, 5 sözcüklü hikâyeler, duyulan veya farkedilen eşdizimlileri toplamak, eşdizimlilerin çevirisini yapmak, çeşitli eşdizimlilik oyunları, (İngilizcede var olan) isim + isim birleşikleri, örnekleri keşfetmektir (Hill, Lewis, & Lewis, 2000: 99-117).

İngilizce öğrencileri için sözlüksel defterin nasıl düzenleneceğine dair bir kılavuz (Ramazani, 2017) (bkz. EK 2) internet ortamında mevcuttur. Bu örnekte defterin kalıp ifadeler, yarı kalıplaşmış ifadeler, eşdizimliler, deyimler, önekler-kökler-sonekler, grafiklerden sözcükler ve karışık olmak üzere yedi bölüme ayrılması gerektiği vurgulanmaktadır. “*Türkçede ön ekler bulunmamaktadır ancak bazı bağımsız biçimbirimler İngilizcedeki önekler gibi kullanılmaya başlanmış ve aynı işlevi taşımaya başlamışlardır (alt- geçit, üst- geçit, ön- görüşme, iç giysi vb.). Türkçeye yabancı dillerden geçen başka biçimbirimler de sadece belirli sözcüklerle sınırlanmıştır (na- mahrem, bî- çare, anti- propaganda vb.). Türkçenin yapısından dolayı sonekler oldukça yaygın görülür (yapım ekleri/ türetimsel biçimbirimler, çoğul ekleri vb.). Sözlüksel defter Türkçeye uyarlandığında eşdizimliler, kalıp ifade ve deyim bölümleri yeterli olmaktadır*” (Karadağ: 2018:54).

### 3. Hedef Eşdizimliler Öğretim Modeli

Türkçe alanyazında dil öğretimi ile metindilbilimi pekiştiren Şükran Dilidüzgün (Dilidüzgün, 2008) ders kitapları arcılığıyla dil öğretiminde metin dilbilimin önemi üzerine yaptığı araştırmaların tümünü Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi adlı eserinde derlemiştir (Dilidüzgün, 2010). Her metin büyük ve küçük ölçekli yapı olmak üzere iki düzlemde oluşur. Bu düzlemler bağdaşıklık ve bağlaşıklığı sağlar. Metnin küçük ölçekli yapısı dilbilgisel unsurlardan oluşur ve dilbilgisel bağdaşıklık ve bağlaşıklığı sağlar. Dilidüzgün'ün (2008) eşdizimsel örüntüleme adı altında sunduğu alıştırma örnekleri metnin küçük ölçekli yapısını kavramaya yardımcı olan alıştırmalardır. “Öğrencinin okumaktan zevk alabilmesi için özellikle yazınsal yapılarda metnin yüzeysel yani bir anlamda küçük ölçekli yapısındaki ipuçlarını kullanarak metnin derin yapısına yani vermek istediği iletiye ulaşma zevkini tatması gerekmektedir” (Dilidüzgün, 2008: 174). Bu çerçevede metnin farklı dilsel-dilbilgisel özellikleri belirlemeye ve metinleri çözümlenmeye yönelik olarak oluşturulan küçük ölçekli yapı ölçütleri: gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar, koşutluk, zaman ve görünüş, işlevsel tümce görüngesi, sözcüksel bağlaşıklık ölçütleri ise yinelemeler ve eşdizimsel örüntülemelerdir (Dilidüzgün, 2008: 223).

Dil öğretiminde seviyeye ve amaca uygun olarak seçilen metin türlerinin aynı zamanda özgün ve doğal olmaları gerektiğinin altını çizen Dilidüzgün'ün yaklaşımını (2008, 2010), Lewis'in (2000, 2008) modelleriyle birleştirerek hem metindilbilim hem de sözlüksel yaklaşıma uygun eşdizimlilik öğretimi modeli EK 1'de gösterilmektedir. Sunulan modelde (bkz. EK 1) Lewis'in önerdiği öbekleri tanıma, eşleştirme, tamamlama (boşluk doldurma), sınıflandırma, sıralama ve silme aşamalarına uygun örnekler geliştirilmiştir.

Geliştirilen örnekler tek başlarına değil de bir ders izlencesine birleştirilmiş bütün bir ünite olarak düzenlenmiştir. Hedef eşdizimliler öğretim modelini (bkz. EK 1) amaca göre değiştirip geliştirmek dil öğretmenlerinin yaratıcılığına kalmıştır.

#### 3.1. Yöntem

Araştırma, bütüncül çoklu durum deseninde tasarlanmış bir durum çalışmasıdır. Tesadüfi (random) örnekleme ile seçilen kelimelerden hareketle yapılan incelemeler sonucunda elde edilen veriler ilgili tablolarda dikkatlere sunulmuştur.

İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Dil Merkezinde YDOT öğretiminde kullanılan İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı A1, A2, B1, B2 ve C seviyesinin (Yılmaz & Bölükbaş, 2016) sunduğu hedef kelime listelerinden 45 sözcük gelişigüzel seçilmiştir. Bu sözcükler A1 'den ağaç, bilgisayar, şemsiye, eski, sağlıklı, güçlü, gelmek, çalmak, yazmak, A2'den börek, ilaç, levha, esprili, lezzetli, inatçı, dökmek, itmek, silmek, B1'den kaban, bilek, fatura, endişeli, kiralık, ıslak, uğraşmak, basmak, harcamak, B2' en tulum, kaya, heykel, zarif, bilinçli, azimli, kandırmak, fısıldamak, yönelmek, C seviyesinden ise piyanist, mermer, pusula, çelimsiz, takıntılı, yaygın, oymak, zehirlemek, eritmek olmak üzere her seviyeden seçilmiş üçer isim, sıfat ve fiildir. Bu sözcüklere dair yapılan araştırma sırasıyla şu aşamalardan geçmiştir:

- Türkçe Ulusal Derlem’de (TUD) gözlenen sıklık verileri belirlenmiştir,
- Türk Dil Kurumu’nun web sayfasında bulunan Büyük Türkçe Sözlükten sözcüklerin tanımları derlenmiştir.
- Sözcüklerin Eşdizimlilikleri TUD kullanılarak sırasıyla 1 sol- 1 sağ ve 2 sol- 2 sağ pencere aralığına ve gözlenen eşdizimlilik sıklığına göre belirlenmiştir.
- Ortaya çıkan tablo Textalyser online text analysis tool (Textalyser, 2017) kullanılarak analiz edilmiş ve kendini yineleyen sözcükler ve kaç kere yinlendikleri belirlenerek bir liste oluşturulmuştur.
- Yeni sözcüklerin tek tek ve eşdizim dizeleri içinde nasıl bir görünüm oluşturdukları belirlenerek sınıf içinde kullanılabilecek örnek etkinlik ve alıştırmalar hazırlanmıştır.

### 3.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Başlangıç olarak, İstanbul yabancılar için Türkçe ders kitaplarından hedef sözcükler belirlenmiş, bunların sıklık oranları ve tanımları saptanmıştır. Buna göre her türden üçer sözcük olmak üzere isim, sıfat ve fiil türlerinden 45 sözcük derlenmiştir (bkz. Tablo 1). Sözcük türü açısından bir sözcüğün türü Türkçede oynaklık gösterdiğinden dolayı tek veya az anlamlı, genel ve somut sözcükler üzerinde durulmuştur.

Bu sözcüklerin eşdizimliliği TUD’da 1 sol- 1 sağ ve 2 sol – 2 sağ pencere aralığına göre ortaya çıkarılmıştır (bkz. Tablo 2). Bu tabloda dikkati çeken bir husus ve, bir, de, bu, için, da, gibi, daha, olan, ile, çok, kadar, olarak, o, zorunda, en, ama, veya, ne, isteyen sözcüklerinin, neredeyse temel 45 sözcüğün bütününe eşdizimliliğine girmesidir (bkz. Tablo 3). Bu durum şaşırtıcı değildir, çünkü TUD Tanıtım Sürümü Sözcük Sıklığı Listeleri, Teknik Rapor-1’de belirlenen sayısal sıralı sözcük listesinin ilk 50’sini bu sözcükleri de kapsayan bir liste oluşturmaktadır (Türkçe Ulusal Derlemi, 2017: 155). Başka bir deyişle, bu zarflar, bağlaçlar ve sıfatlar Türkiye Türkçesinin yazılı metinlerinde geçen en sık sözcüklerdir. Dolayısıyla sözcük listemize kaç yeni sözcük girmekte ve bunların dağılımları hangi görünüme sahiptir sorularının cevabını ortaya çıkan Tablo 2’yi bir başka metin yazılımı kullanarak sadeleştirmek ve analiz etmek gerekmektedir. Bu işlem de gerçekleştirildikten sonra, Textalyser’in (Textalyser, 2017) analizine göre, 45 sözcük ile başlayan araştırma toplam 1828 sözcüğü kapsayacak şekilde genişlemiştir, 722 farklı sözcük ortaya çıkmış ve sözlüksel yoğunluk %39,5 oranındadır. 45 sözcükten oluşan hedef sözcük listesinin eşdizimlilikle 722’ye genişleme oranı %1504,4’tür. Tek başına 722 farklı sözcüğün kullanıma girmesinin yanı sıra bu sözcüklerin temel sözcüklerle oluşturacağı eşdizimlilikler düşünüldüğünde liste bu orandan daha fazlalaşarak değişmektedir. Bunun yanında hâli hazırda eş anlamlılar, zıt anlamlılar, yakın anlamlılar gibi kavramların sınıf ortamında öğrenciye verildiği düşünülürse başlangıçta derlem dilbilim verilerine dayanılarak seçilen 50 kadar temel sözcük bütün bir seviyeyi kapsayacak kadar genişletilebilecektir.

Ortaya çıkan tablolarda elde edilen sözcükler, AOBM’ye göre hazırlanan müfredata göre bir seviyede öğretilmesi gereken sözcük sayısına (A seviyesinde 1500-2000 sözcük) denktir. Bu da kitaplarda görülen düzensiz sözcük listelerine bir çözüm olabilmektedir. Dolayısıyla, sözcük öğretimi, sözlüksel ilişkileri daha yoğun ve sabit olan sözcükler ile öğretilen sözcüklerdir.

Bir üniteye verilebilecek sözcüklerin sayısının bir seviyede öğretilmesi öngörülen sözcük sayısına denk olması öğretimi kolaylaştırmaktadır.

DÖKMEK eyleminin Türkçede en sık beraber kullanıldığı sözcükler

- dökmek için
- Kan dökmek
- İçini dökmek
- Su dökmek
- İçimi dökmek
- Dökmek zorunda
- Çöp dökmek
- Yazıya dökmek
- Kırıp dökmek
- Ortaya dökmek
- Gözyaşı dökmek
- Sayıp dökmek
- Kağıda dökmek
- Ter dökmek
- Kurşun dökmek
- Üzerine dökmek
- Gibi dökmek
- Çok dökmek
- Alın teri dökmek

BASMAK eyleminin Türkçede en sık beraber kullanıldığı sözcükler

- Basmak için
- Frene basmak
- Bağına basmak
- Ayak basmak
- Para basmak
- Parmak basmak
- Hava basmak
- Üzere basmak
- Gibi basmak
- Düğmesine basmak
- Damarına basmak
- Tuşa basmak
- Basmak zorunda
- Yere basmak
- Oka basmak

*“Eşdizimli sözcükler kültürel detaylar vermektedir. Basmak eyleminde Türk kültürüne has olan bağına basmak, damarına basmak gibi veya dökmek eylemindeki yazıya dökmek, gözyaşı dökmek, alın teri dökmek, kurşun dökmek gibi özel kullanımların fazlalığı eşdizimlilerin sözcük öğretiminin yanı sıra soyut kültürel öğelerin aktarımıyla da yakından ilişkili olduğunu ve bu olguyu doğrudan desteklediğini göstermektedir. Sözvarlığı kavramıyla doğrudan ilişkili olarak eşdizimliler, eğitimcinin en sık kullandığı sözcükler ile bağdaşmayabilir. Dolayısıyla bu birliktelikler bir dil derleminden faydalanıp sonra sıklık dereceleri ölçülerek ders kitaplarına sistemli bir şekilde eklenmelidir” (Karadağ: 2018:164).*

**Türkçe Ulusal Derlemi**

Yazılı metinlerdeki [ ağaç ] sorgusu 3230 sonuç ile (918) farklı metinde (47641688 sözcük [4458 toplam metinde] listelendi; bir milyon sözcükteki sıklık değeri: 67.8 (3.037 Saniye)

Menu Seçiniz Git

Print Sayfa başına 10 kayıt gösteriliyor. Sonuçlarda Ara

Sıra*	Metin	Sorgu Sonuçları
1	CC06A1R-3401	dönüşmesi özellikle ilginç bulunmaktadır. Yapraklı ağaç odunları 350°C'de 70 bar basınç
2	SI19E1A-3992	uzandı. "Bitkileri seviyorum. Ama bir ağaç kesilse, sanki ne olur?" diye
3	SI22C4A-0828	unutuyordum, nisanı bulduğumuz ilk günlerde, ağaç düzenlerini yazmamak olur mu hiç?
4	VI19E1A-4028	var. Yeryüzünde, toprak, su ve ağaç kompozisyonu kadar dekoratif ve can
5	MC06A3A-1977	yeşil (tüm Castanopsis ve Lithocarpus türleri) ağaç veya çalı halinde bulunan odunsu
6	PR04A3A-1986	en az 200 tür kerestelik ağaç, uçucu yağ üretiminde kullanılan 42
7	KA16R4A-0886	havada uçan kolsuz kanatsız birtakım ağaç kümeleri oluyordu bu yarattıkları, sözcülemi;
8	MC06A2A-1956	asma) görülmektedir. 200-500 m arası ağaç ve çalılar genellikle koy kesimi
9	RA16R2A-0675	güneş, bir dünya... İnsan bir ağaç, bir meyve... İnsan bir kâinat
10	MA16R3A-0655	bu değil, çevresinde bulunan diğer ağaç ve bitkilerin yaşamasına izin vermiyor,
11	EA14R1A-1615	tohumun da türküsu olmasın bu? AĞAÇ: Ya da belki sizinkiz? (Birbirlerine
12	UF25D1R-2164	Piyango Şube Müdürlüğü önündeki bir ağaç dibine, dün saat 12.30 sıralarında
13	KE13C2A-1474	bir çiçek, bir ot, bir ağaç, bir hayat yeşertme duygusu yaktı.
14	MA16R4A-0102	söyleyeceklerdi. Kendi çiçeğiyle zehirlenen bir ağaç gibi aşkımız da kendi meyvesiyle
15	R122E1R-2911	gülümse diyor çocuk kalbi buldu AĞAÇ: daima astım Binlerce kuş kanatlandı
16	CE41C4A-1116	yine emir verdi: "Gel ya ağaç..." Ağaç yine de gelmedi.. Ama
17	JA16R4A-0875	ki, diyorun; sırtını yasladığım şu ağaç mı, sesini güçlükle duyabildiğim çiğemleri
18	TH42E1R-2920	ve zararlı hayvanlardan korunmak için ağaç dallarından ve yapraklarından bir kuluşe
19	NA16R1A-0753	ağaç olsaydım, çok yapraklı bir ağaç olmak isterdim. Dallarına konan kuşları,
20	RA16R1A-1583	değil miydi yoksa? ERKAN: Ama ağaç gerçekçi HAMAKCI: En az Çipilip

2,500 kayıttan, 1 ile 20 arası gösteriliyor.

Şekil 2. TUD'de ağaç sözcük biriminin görüntüsü

**Türkçe Ulusal Derlemi**

Yazılı metinlerdeki [ sözcük = "ağaç" ] sorgusu 3230 sonuç ile (918) farklı metinde (47641688 sözcük [4458 toplam metinde] listelendi; bir milyon sözcükteki sıklık değeri: 67.8 (1.157 Saniye)

Menu Seçiniz Git

Print Sayfa başına 10 kayıt gösteriliyor. Sonuçlarda Ara

Eşdizimlilik parametreleri Değer (Pencere Aralığı -1 <=> 1)

Eşdizimlilik pencere aralığı 1 Sol - 1 Sağ Değiştir

Sıra	Sözcük	Yazılı metinlerdeki toplam sayı	Beklenen eşdizimlilik sıklığı	Gözlenen eşdizimlilik sıklığı	Yazılı metinlerdeki metin sayısı	Log-likelihood değeri	MI değeri	MI3 değeri	T-Skor değeri	Dice coefficient değeri	Log Dice coefficient değeri
1	bir	1268126	89.383	578	320	1180.792	2.693	21.043	24.04	0.001	3.897
5	ve	1092075	76.974	275	155	304.299	1.837	18.044	16.582	0.001	3.04
6	gibi	195377	13.771	119	99	302.859	3.111	16.901	10.908	0.001	4.294
421	bu	664427	46.832	75	50	14.304	0.679	13.137	8.66	0	1.88
345	da	378685	26.691	50	45	16.152	0.906	12.193	7.071	0	2.1
4	türleri	1729	0.122	41	21	396.326	8.394	19.109	6.403	0.016	8.045
359	için	268221	18.905	39	34	16.293	1.045	11.615	6.245	0	2.234
2	bodur	277	0.02	37	4	489.691	10.888	21.307	6.082	0.02	8.382
7	türü	3030	0.214	33	14	267.444	7.272	17.36	5.744	0.01	7.403
236	g	173009	12.194	31	26	20.237	1.346	11.254	5.567	0	2.526
41	kuçuk	35069	2.472	29	11	89.779	3.552	13.268	5.385	0.002	4.628
629	ile	192685	13.581	28	21	11.68	1.044	10.659	5.291	0	2.227
50	vardı	30385	2.142	27	23	87.153	3.656	13.166	5.196	0.002	4.713
223	veya	0	0	27	15	0	0	0	5.196	0.016	8.042
256	her	142936	10.075	27	20	19.385	1.422	10.932	5.196	0	2.596
307	ne	155370	10.951	27	22	16.633	1.302	10.812	5.196	0	2.479
35	altında	23803	1.678	26	25	93.894	3.954	13.355	5.099	0.002	4.971
119	yar	78823	5.556	25	24	36.318	2.17	11.458	5	0.001	3.317
3	yağken	32	0.002	24	18	422.897	13.377	22.547	4.899	0.014	7.858
9	dallar	798	0.056	23	21	231.4	8.676	17.723	4.795	0.011	7.503

1,000 kayıttan, 1 ile 20 arası gösteriliyor.

Şekil 3. TUD'de ağaç sözcük biriminin eşdizimlilerinin gözlenen eşdizimlilik sıklığına göre taraması

Sözcükbirim	Yinelenme Sayısı	Sıklık	Sıra
ve	85	4.6%	1
bir	74	4%	2
de	49	2.7%	3
bu	49	2.7%	3
İçin	48	2.6%	4
da	44	2.4%	5
gibi	41	2.2%	6
daha	29	1.6%	7
olan	26	1.4%	8
İle	26	1.4%	8
Çok	25	1.4%	8
kadar	24	1.3%	9

Şekil 4. Eşdizimliler tablosunda kendini yineleyen sözcükler ve sıklıkları listesinden bir kesit

Şekil 4.'de gösterilen tablo sözcüklerin eşdizimlilerinin Textalyser yazılımıyla sadeleştirilmiş halinin listesinden bir kesittir. Bu tablonun bütününe göre \*Textalyser'in analizine göre 45 sözcükle başlayan araştırma toplam 1828 sözcüğü kapsayacak şekilde genişlemiştir, 722 farklı sözcük ortaya çıkmış ve sözlüksel yoğunluk %39,5 oranındadır.

#### 4. Sonuç ve Öneriler

Çalışmada elde edilen bulguların sonucunda, Türkçe dil öğretiminde kullanılabilecek sözlüksel yaklaşımla hedef sözcük listelerinin düzene kavuşacakları, sözcüklerin eşdizimlilikleri saptandığında ders materyallerinin zenginleşeceği saptanmıştır. Başlangıçta hedef sözcük olarak seçilmiş sözcüklerin eşdizimsel özellikleri belirlenmiştir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi konusunda var olan kullanım görünümleri sıklık temelli olarak belirlenmiştir. Sadece 45 sözcük ile başlayan araştırma, toplam 1828 sözcüğü kapsayacak şekilde genişlemiş, 722 farklı sözcük ortaya çıkmış ve sözlüksel yoğunluk %39,5 oranına kavuşmuştur. 45 sözcükten oluşan hedef sözcük listesinin eşdizimlilerle birlikte 722'ye genişleme oranı %1504,4'tür. Tek başına 722 farklı sözcüğün kullanıma girmesinin yanı sıra bu sözcüklerin temel sözcüklerle oluşturacağı eşdizimliler düşünüldüğünde liste bu orandan daha fazlalaşarak değişmektedir.

Eşdizimliler konusunda yapılan araştırmaların saptamalarına göre öğrenciler eşdizimsel ilişkilere dikkat etmemektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin bu ilişkileri daha belirgin ve açık bir şekilde ortaya koymaları önemlidir.

Sözcüklerin bir araya gelerek eşdizimli öbekler oluşturmasında sözdizimsel ve anlamsal kurallar geçerli olmadığı için, sözcük temelinde birebir çevirileri yapılamamaktadır. Dolayısıyla, öğrencilerin kullanımına uygun bir eşdizimliler öğrenci sözlüğü hazırlamak gerekmektedir.



Bu eşdizimliler öğrenici sözlüğü tıpkı hedef sözcük listelerinde olduğu gibi eşdizimlilerin sıklıkları temel alınarak derlenmelidir.

Öğretim materyallerinde alıştırma ve etkinlikler planlanırken hedef sözcüklerin eşdizimlileri derlem dilbilim verilerinden faydalanarak sıklık derecelerine göre seçilmeli ve müfredata eklenmelidir.

Öğrencilerin karşılaştıkları isim+isim (iş adamı, iş birliği, iş dünyası, meslek odaları, meslek hastalıkları, meslek liseli, meslek erbabı), zarf+fiil (açıkça + söylemek, durup durup + ağlamak, açık + konuşmak), fiil+ad (görünmez+kaza, gider+ayak, koşar+adım) yapılarını kayıt ederek kendi eşdizim sözlüklerini oluşturmaları istenebilir.

TUD’de sözcükler ayrı ayrı dizin, dağılım eşdizimlilik ve sıklık temelli olarak taranabilmektedir fakat dizin konusu da öğrencilere eşdizimlileri bir bağlam içinde göstermeye yaradığından ve sözlük oluşturmada katkı sağlayacağından dizin kısmına dair yazılım geliştirilerek metin türüne, sıklığa vb. göre sıralanabilir olmalıdır. Öğretmenler eşdizim sözlüklerini bir adım ileriye taşıyan sözlüksel defterlerin (bkz. EK 2) kullanımını teşvik etmelidir. Dönem başlangıcında sınıftan kendileri için birer sözlüksel defter hazırlamaları istenmelidir.

Öğretmenler, öğrencilere derlem tabanlı yazılımlardan nasıl faydalanabileceklerini göstermelidir. Dizin, milyonlarca satırdan oluşan, kullanımı çok basit bir yazılım olup sözlüklerden daha zengin bir bağlamsal bilgi sunmaktadır. Öğrenciler dizinde tek bir sözcüğü ya da tümceyi arayıp farklı metinlerde bağlam içinde nasıl kullanıldıklarını kavrayabilirler.

Öğrenici grubunun niteliğine göre bir ders saatinde öğretilmesi uygun olan sözcük sayısı 5-10 ile 30 arasında değişmekteyken, eşdizim farkındalığı yaratılan öğrencilerde bu sayının en az iki katı kadar sözcük edinimine imkân sağlayacağı düşünülmektedir.

---

**Hakem Değerlendirmesi:** Dış bağımsız.

**Çıkar Çatışması:** Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

**Finansal Destek:** Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

**Peer-review:** Externally peer-reviewed.

**Conflict of Interest:** The author has no conflict of interest to declare.

**Grant Support:** The author declared that this study has received no financial support.

---

## Kaynakça/References

Aksan, D. (1999). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınevi.

Başoğlu, D. A., & Can, F. S. (2014). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Balkanlı Öğrencilerin Yazılı Anlatımda Yaptıkları Hatalar Üzerine Tespitler, *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, Sayı 10, s. 100-119.

Bölkübaşı, F., & Yılmaz, M. Y. (2016). *İstanbul: Yabancılar için Türkçe ders kitabı = İstanbul: Turkish for foreigners course book*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

*Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. (2011). Cambridge: Cambridge University Press.

- Cowie, A. P. (1998). *Phraseology: Theory, analysis, and applications*. Oxford: Clarendon Press.
- Çetinkaya, B. (2009). Eşdizimli sözlükler. *Turkish Studies*, 4(4), 196-206.
- Demircan, Ö. (2013). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Demirel, Ö. (2007). *Yabancı Dil Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dilidüzgün, Ş. (2010). *Metindilbilim ve Türkçe öğretimi uygulamalı bir yaklaşım*. İstanbul: Morpa.
- Dilidüzgün, Ş. (2008). *Türkçe öğretiminde metindilbilimsel bağlamda uygulamalı bir yaklaşım* (Yayımlanmış doktora tezi). İstanbul/İstanbul Üniversitesi.
- Firth, J. (1951). Modes of meaning. *Papers in Linguistics*, 5, 190-215. Firth, J.(1957). *Papers in Linguistics*.
- Halliday, M. A. (1966). Lexis as a linguistic level. *In memory of JR Firth*, 148, 162.
- Hill, J. (2000). Revising priorities: From grammatical failure to collocational success. M. LEWIS içinde, *Teaching collocation*, 47-69. London: Language Teaching Publications.
- Hill, J., Lewis, M., & Lewis, M. (2000). Classroom strategies, activities and exercises. M. LEWIS içinde, *Teaching collocation*, 88-117. London: Language Teaching Publications.
- Hoey, M. (2005). *Lexical priming a new theory of words and language*. NYC: Routledge.
- Howarth, P. (1998). Phraseology and second language proficiency. *Applied linguistics*, 19(1), 24-44.
- İmer, K., Kocaman, A., & Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Karadağ, B. M. (2018). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Eşdizimlilik* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul/İstanbul Üniversitesi
- Lewis, M. (1993). *The lexical approach: The state of ELT and a way forward*. Hove, England: Language Teaching Publications.
- Lewis, M. (2000). There is nothing as practical as a good theory. In M. Lewis (Ed.), *Teaching Collocations: Further Developments in the Lexical Approach* (pp. 10-27). London: Language Teaching Publications.
- Lewis, M. (2008). *Implementing the lexical approach: Putting theory into practice*. London: Heinle/Cengage Learning.
- Meunier, F., & Granger, S. (2008). *Phraseology in foreign language learning and teaching*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Nesselhauf, N. (2005). *Collocations in a learner corpus*. Amsterdam: J. Benjamins.
- Özkan, B. (2007). Türkiye Türkçesinde belirteçlerin fiillerle birliktelik kullanımları ve eşdizimliliği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Adana: Türkiye*.
- Partington, A. (1998). *Patterns and meanings: Using corpora for English language research and teaching* (Vol. 2). John Benjamins Publishing.
- Piltin, Ş. (2008). Eş Dizimlilik Özellikleri Bakımından Türk Dilinde ‘Temiz’ Sözcükleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 24-48.
- Ramazani, C. B. (n.d.). Lexical Notebook (Barbara Sargent) Instructions. Retrieved September 07, 2017, from [http://academics.smcvt.edu/cbauer-ramazani/IEP/RDG/lexical\\_notebook.htm](http://academics.smcvt.edu/cbauer-ramazani/IEP/RDG/lexical_notebook.htm)
- Temur, N. (2016). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Başlangıç Düzeyinde (A0) ‘İlk Ders (B. Tüfekçioğlu, Ed.). In F. Yıldırım (Ed.), *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar - Yöntemler - Beceriler - Uygulamalar* (p. 35). Ankara: Pegem Akademi.

- Textalyser - Text analysis, wordcount, keyword density ... (n.d.). Retrieved July 12, 2017, from <http://textalyser.net/>
- Tüfekçioğlu, B. (2016). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sözcük Öğretimi (F. Yıldırım & B. Tüfekçioğlu, Eds.). In , *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar - Yöntemler - Beceriler - Uygulamalar* (p. 268). Ankara: Pegem Akademi.
- Türkçe Ulusal Derlemi (TUD- Tanıtım Sürümü. (Çevrimiçi) Türkçe Ulusal Derlemi (TUD): 12 Temmuz 2017, [http://www.tudweb.org/frequency\\_list.pdf](http://www.tudweb.org/frequency_list.pdf)
- Schmitt, N. (2004). *Formulaic sequences: Acquisition, processing, and use*. Amsterdam: John Benjamins Pub.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, concordance, collocation*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Siyanova, A., & Schmitt, N. (2008). L2 Learner Production and Processing of Collocation: A Multi-study Perspective. *Canadian Modern Language Review*, 64(3), 429-458. doi:10.3138/cmlr.64.3.429
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Webb, S., & Kagimoto, E. (2010). Learning Collocations: Do the Number of Collocates, Position of the Node Word, and Synonymy Affect Learning? *Applied Linguistics*, 32(3), 259-276. doi:10.1093/applin/amq051
- Wray, A. (2002). *Formulaic language and the lexicon*. Cambridge: University Press.
- Wray, A. (2012). What Do We (Think We) Know About Formulaic Language? An Evaluation of the Current State of Play. *Annual Review of Applied Linguistics*, 32, 231-254. doi:10.1017/s026719051200013x
- Wood, D. C. (2010). *Formulaic language and second language speech fluency: Background, evidence and classroom applications*. London: Bloomsbury Publishing.

## EKLER

### EK 1: Hedef Eşdizimlilik Öğretim Modeli

Aşağıdaki bölüm, Kelime Bilgisi ve Konuşma başlığı altında derse giriş yani ısınma bölümü olarak düzenlenmiştir. Öğrencilere, bölüm 4.1’de saptanan sözcükler de kullanılarak spor üzerine kurulmuş bir ünite sunulmaktadır.

#### Kelime Bilgisi ve Konuşma

1. Spor yapmakla ilgileniyor musunuz? Dört kişilik gruplar hâlinde kendi ülkelerinizde popüler olan spor dallarından bahsedin.

.....  
.....

2. Beğendiğiniz spor dallarıyla ilgili haberleri takip ediyor musunuz? Aşağıdaki örneklere ek olarak bildiğiniz kaynakları yazın. Yazdıklarınızı sınıfla paylaşın.



Basılı yayınlar

.....Gazeteler.....

.....



İnternet

.....

.....



Bulduğum ülkenin bakanlıkları

.....

.....



Diğer Kaynaklar

.....

.....

3. Aşağıdaki posteri inceleyin. Posterde konu edilen sporun adı nedir?

.....



4. Bu posteri zamanında görseniz başvuru yapmaya gider miydiniz? Poster size ne düşündürüyor. Sınıfla paylaşın.

.....  
 .....

5. Aşağıda verilen sözcükleri kümelerden uygun sözcüksel alana yerleştiriniz.

<i>Sağlıklı</i>	<i>silmek</i>	<i>mermer</i>	<i>ağaç</i>	<i>yönelmek</i>
.....	.....	.....	.....	.....
türleri	sütun	yaşam	izlerini	
bodur	parçası	iletişim	gözyaşlarını	
dalları	beyaz	beslenme	yerleri	

6. Aşağıda verilen cümleleri yukarıdaki bulduğunuz sözcüklerle tamamlayınız

- Kuşlar ağacın ..... 'nda dinleniyordu.
- Manisa'daki bir hastane bahçesindeki kafeteryada sehpa olarak kullanılan mermer ..... 'nın 1800 yıllık Antik Roma dönemine ait olduğu belirlendi.
- Doğal, tutarlı ve açık olmak sağlıklı ..... in olmazsa olmazlarıdır.
- Oldukça yaygın ..... bir yakıt olan doğal gaz, doğru kullanıldığında son derece güvenli ve ekonomik bir yakıttır.
- Geçmişe takılıp kalmak, içine düştüğümüz bir yanlış. Oysa doğru olan geçmişten geleceğe ..... yönelmek.
- Başka birinin ..... silmek, eğer o kişinin gözünde mikrop varsa size bulaşmasına neden olabilir.

Isınma bölümü olan Kelime Bilgisi ve Konuşma'dan sonra özgün materyalle hazırlanmış olan Okuma kısmına giriş yapılmaktadır. Okuma metni hayatındaki zorlukların üstesinden gelmeyi başarmış ve dünyaca bir üne kavuşmuş olan Lance Armstrong'un hayatından bir kesit anlatan bir gazete haberinden alıntılanmıştır. Eşdizimliliği sözcük öğretimi ve sadece sözcük dizini olarak öğrenciye sunmak etkisiz olacaktır. Dolayısıyla metin ile ilgili alıştırmaları sözcüğe odaklayan alıştırmalar bu kısımda eşdizimli yapılara odaklanmaktadır.

### Okuma

Aşağıdaki “Bir azim hikâyesi... Lance Armstrong!” yazısını okuyun ve aşağıda tanımı verilmiş söz öbeklerini belirtilen paragraflarda bulun.

- ..... : en üst düzeyde ilgi çekmek, herkes tarafından konuşulur olmak (paragraf 1)
- ..... : bir işe, bir olaya, bir kimseye önem vermek, yakınlık duymak (paragraf 2)
- ..... : yaklaşık olarak değerlendirmek, oranlamak. Kestirmek (paragraf 3)
- ..... : imkân vermek, fırsat vermek (paragraf 4)
- ..... : bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak (paragraf 4)

### Okuma - Bir azim hikâyesi... Lance Armstrong!

1. Düşünün bir kere... Genç yaşında ümit veren bir kariyer... 25 yaşında yumurtalık kanseri... Hayata azimle asılmak... Hastalığı yenmek... Dünyanın en zor bisiklet yarışına hiç şans tanınmamasına rağmen katılmak... Onu kazanmak... Bir daha ve bir daha kazanmak... Üst üste tam 7 kere kazanmak... Dünyada tek olmak, zirveye çıkmak ve zirvedeyken bırakmak... İşte size bir şampiyonun öyküsü...



2. Lance Armstrong 1971'de Teksas'ta doğdu. Çelimsiz bir çocuktu ama sportmen ruhuydu. İlkokul, ortaokul ve lisede çok çeşitli sporları denemiş, ancak iyi olmadığı gerekçesiyle okul takımlarından uzaklaştırılmıştı. Azimli ve inatçı bir insan olduğunu daha gençlik yıllarında

insanlara gösteren Lance, 18 yaşında bu sefer bisiklet sporuna ilgi duyacaktı... Belki de hayatının en doğru adımını attığını o zamanlar bilmiyordu.

3. Lance, çok çalışıyordu. Bisiklette en iyi olmak istiyordu. Genç yaşının verdiği enerjiyi iyi kullanmasını bildi ve daha sadece 20 yaşındayken ABD Amatör Bisikletçiler Turnuvası'nın şampiyonu oldu. Bu kadar kısa sürede böyle bir başarıyı yakalamak kolay değildi. Medyanın gözü Lance'in üzerine çevrilmişti. Ama yine de kimse bu genç sarışın çocuğun birkaç yıl sonra dünyanın en iyi sporcularından biri olacağını tahmin edemeyecekti.

4. Lance 22 yaşına geldiği zaman, ülkesinin sınırlarının kendisine dar geldiğini hissetmeye başladı. Daha iyi, hatta en iyi olmalıydı. İşte bu yüzden en iyilerle yarışmalıydı. Fransa Bisiklet Turu'na katılmaya karar verdi. Kimse ona şans tanımıyordu; hatta dahası, katılan yüzlerce bisikletli arasında adı bile anılmıyordu. Onun için önemli değildi bunlar. Biliyordu. Çok yakında herkes Lance Armstrong'un adını duyacaktı... Lance, henüz yarışa ilk defa katılmasına rağmen bir etap kazanmayı başardı ve adı umut vadeden atletler kolonuna yazıldı...

6. Parçada sarı ile renklendirilen fiilleri inceleyin, parçaya göre bu tümcelerin öznesi kim/ kimlerdir yazın, eğer belli değilse boşluğa ( - ) işareti koyun?

- Düşünün .....
- Doğdu .....
- İstiyordu .....
- Tahmin edemeyecekti .....
- Karar verdi .....
- Adını duyacaktı .....

7. Aşağıda verilen ifadeleri kendi dilinize çevirerek yazınız.

- Düşünün bir kere .....
- Hayata azimle asılmak .....
- Hastalığı yenmek .....
- Çelimsiz bir çocuğu .....
- okul takımlarından uzaklaştırılmıştı. ....
- Azimli ve yılmayan bir insan .....
- bisiklet sporuna ilgi duyacaktı .....
- hayatının en doğru adımını attığını o zamanlar bilmiyordu. ....
- Kimse ona şans tanımıyordu .....
- adı umut vadeden atletler kolonuna yazıldı .....

8. Yukarıda çevirisini yaptığınız ifadeler dışında metinde fark ettiğiniz başka eşdizimli kalıplar var mı?

Örnek: *Başarıyı yakalamak*

- .....
- .....
- .....

d. ....

e. ....

9. Aşağıdaki bölümde baş harfleri verilen sözcüklerin hangileri olduklarını tahmin edin. *yönelmek itmek endişeli gözmezden kuvvetli korna harcamak gibi gelmek çelimsiz hafızasından kenarına*

a. Bunu asla h..... söylemeyecekti.

b. Güçlü k..... bir adam arabadan inmiş ve vaktini boşa h..... istemediğini belli ederek yerdeki cismi kaldırıp kenara i....

c. Caddede biri durmadan k... çalışıyordu.

d. Çocuk yolun k..... itilen kedisini almaya çalışırken ağlıyordu.

e. Pencereye doğru y..... ve sesin geldiği yere baktı.

f. Küçük çocuk heykel .... Duruyor, sanki bütün enerjisini ayakta durmaya h..... gibi titriyordu.

g. Adam tekrar arabasına bindi ve hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etti

h. E..... gözlerle etrafı taradı. Kaldırımında yürüyen insanlar vardı ama sanki herkes olanları g..... geliyor, bu olan biten ile yüz yüze g..... istemiyordu.

i. Sabah gürültü ile uykusundan uyandı.

j. Arabasının önünde ç..... bir çocuk, yerde ise başka bir cisim duruyordu.

10. Şimdi yukarıdaki cümleleri bir hikâye oluşturacak şekilde sıraya koyunuz.

1. ....

6. ....

2. ....

7. ....

3. ....

8. ....

4. ....

9. ....

5. ....

10. ....

Okuma kısmında öğrencilere önce metinde geçen kalıp ifadelerin tanımları verilmiş ve bunların ne oldukları sorulmuştur. Bu alıştırmaların hiç birinde amaç öğrenciyi bilişsel olarak zorlamak değil, eşdizimli yapıları olabildiğince çok tekrarlatmaktır. Bir metin üzerinden gelişerek devam eden bu alıştırmalarda metinde geçen fiillerin hangi özneye gönderimde bulunduğu, eşdizimlilik özelliği gösteren öbeklerin kendi dillerine nasıl çevrildiği, sorularda verilen ifadelerden başka kendilerinin fark ettikleri yapılar olup olmadığı sorulmaktadır. Sonraki alıştırmalarda ise arasından seçebilecekleri sözcükleri sunup tümce içinde boşlukları doldurmaları istenmiş ve sonra bu cümleleri hikâye oluşturacak şekilde sıraya koymaları istenmiştir.

Dinleme kısmında ise 40 saniye süren bir kamu spotu izletilmekte ve bu dinleme metni üzerinden sorular sorulmaktadır.



**Dinleme**

Şimdi ülkemizde çocukları spora teşvik etmek üzerine bir kamu spotu izleyeceksiniz.



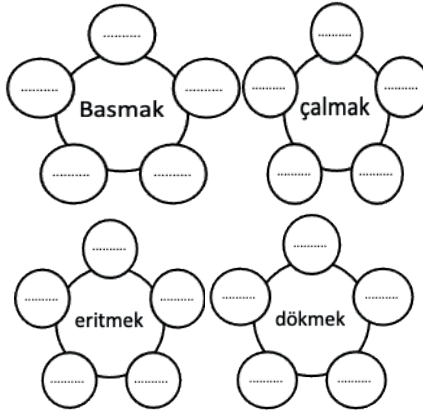
Kamu spotu - (2013-0355) - T.C. GSB Yaz Spor Okulları

1. Reklamda kaç kişinin konuşmasını dinliyoruz. ....
2. Dinlediğiniz metinde kimleri spora teşvik etmekten bahsediyor? .....
3. Dinleyerek aşağıdaki boşlukları doldurun. Birleşik sözcük ve eşdizimliliklere dikkat edin.
  - a. Büyüksün, kralsın ..... sen .....
  - b. Sen ..... yaparsın.
  - c. Ülkemize sayısız ..... kazandırdık. Şimdi sıra sizde.
  - d. Gelin hep ..... çocuklarımıza spora .....
  - e. Ücretsiz yaz spor ....., deneyimli antrenörlerimizin rehberliğinde bu yaz mutlaka spora .....
  - f. Ayrıntılı ..... için gsb.gov.tr
4. Aşağıda dinlediğiniz parça ile ilgili ilgili olarak verilmiş dil özelliklerinin altını çizin.
  - a. Yalın ve anlaşılır / sanatlı ve ağır bir dil kullanılmıştır.
  - b. Bir olay anlatılmaktadır / Bir konu hakkındaki düşünceler belirtilmektedir.
  - c. Yaşanabilen / Gerçeküstü bir olay anlatılmıştır.
  - d. Yer ve zaman anlaşılabilir / anlaşılabilir değildir / anlaşılabilir değildir.
  - e. Olay uzun / kısa bir zaman süreci içinde yer almaktadır.
  - f. Olayın ayrıntılarına girilmiyor / giriliyor.
  - g. Olay birinci / üçüncü kişi ağzıyla anlatılmıştır.
  - h. Olayda çok fazla / az sayıda kişi yer almaktadır.
5. Sınıfınızda iki gruba ayrılıp birer spor branşı seçin. Grubunuzun seçtiği dalda eğitim veren tesislere turlar düzenlenecek. Bu turlardan hangisine daha fazla katılım olursa kazanan grup o olacak ve turlardan elde edilen parayla engellilere yönelik spor tesislerine katkı yapılacaktır.

Kendi düzenlediğiniz tura en fazla katılımı sağlayabilmek için en ilgi çekici ve bilgilendirici afişi hazırlamalısınız. Afişinizde, bu derste öğrendiğiniz kalıp, eşdizimli yapılardan en az ikisini kullanın.



1. Aşağıda dağınık olarak verilmiş sözcükleri ilişkili olduğunu tahmin ettiğiniz eylemlerin kümesine yerleştiriniz.



2. Yukarıda belirlediğiniz sözcük öbeklerini birer cümle içinde anlamına uygun olarak kullanın.

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

3. Aşağıdaki büyük harfle yazılan sözcüklerle diğerleri kadar kuvvetli sözlüksel ilişki göstermeyen sözcükler vardır. Bu sözcüğü/sözcükleri bulup gruptan çıkarın.

- ESKİ dostlar - ev - püskü - çağ - komşu - yumurta
- ESPRİLİ kişilik - insanlar - şaka - bir konuşma - kitap - pankart
- ISLAK zemin - toprak - saçlar - bez - deniz - nemli
- KİRALIK daire - ev - minibüs hattı - katil - tatil - kasa
- LEZZETLİ çok - meyveler - yemekler - birbirinden - balık
- TAKINTILI obsesif - şehir - düşünceler - saplantılı - yollarıyla - insanlar
- ZARİF incecik - kadın - fidan gibi - küçük - güzel - eşi

4. Liste 1’de verilen sözcüklerin zıt anlamlılarını liste 2’ye yazın. Liste 2’ye eklediğiniz cevaplar ayrıca liste 3’teki ifadelerle kuvvetli eşdizimlilik oluşturacaklardır. (*cevaplar: yeni, sağlıklı, kuru, cüsseli, kaba, kuvvetsiz-zayıf*)

Liste 1	Liste 2	Liste 3
a. Çelimsiz	.....	dev
b. Eski	.....	yıl
c. Güçlü	.....	zayıf yönler
d. Sağlıklı	.....	koşullar
e. Zarif	.....	saba
f. Islak:	.....	

..... soğan  
 Döviz .....  
 Kara ..... çocuk  
 ..... Fasulye  
 ..... Yemiş  
 ..... Öksürük  
 ..... Bir teşekkür  
 ..... iftira

5. Aşağıda verilen sözcüklerin eş anlamlılarını yazın. (cevaplar: *şuurlu, obsesif, leziz, kararlı, geniş*)

- a. Azimli .....
- b. Bilinçli .....
- c. Lezzetli .....
- d. Takıntılı .....
- e. Yaygın .....

6. Soru 5’te bulduğunuz eşanlamlıları aşağıda ait oldukları boşluklara yerleştirin.

- a. Özgüvenimi yitiriyor, karamsarlığa kapılıyor, giderek ..... bir kişiliğe dönüşüyordum.
- b. Bu gibi yönetimlerin ..... bir politikası olduğu söyleniyor buralarda.
- c. Safranbolu, Aydın ve İzmir’in birbirinden ..... geleneksel Türk lokumlarını anmadan olmaz.
- d. En ucuz olanlarından en güvenilir olarak bilinenlere kadar ..... bir yelpazeyi kapsıyor.
- e. Yaptığı her harekette ve attığı her adımda bu işin sonuna kadar gitmeye ..... olduğunu kanıtlıyordu.

7. Aşağıda bir gazetenin üç farklı bölümünden seçilen eşdizimlilikler örneklendirilmiştir. Sizce bu eşdizimlilikler gazetenin hangi sayfalarına ait olabilir?

1. Magazin
2. Seyahat
3. Ekonomi
4. Spor

**A. ...**

Ciddi doluluk yaşanacak  
 Elinizi çabuk tutun  
 Tatil planı yapan vatandaşlar  
 Turizmde umut vadeden rakamlar  
 Erken rezervasyon  
 İç Pazar doğrudan etkilendi  
 En yoğun aylar  
 Rezervasyonunu kaydıracaklar  
 Günübürlük gelen turistler  
 Sahil beldesi

**C. ...**

Borsa dip  
 Döviz kurlarında zirve  
 Avro uçuyor  
 Yatırım aracı  
 Yüksek faiz  
 Düşüş trendi devam ediyor  
 Tek hane enflasyon  
 Kredinotu  
 Cari açık  
 Milyon dolarlık pazara sahip

**B. ...**

Karşılaşmaya çıkmayan  
 Konuk ekip  
 Kupa finali  
 Mağlup sayıldı  
 Adını finale yazdırdı  
 Ligde kalma mücadelesi  
 Ligden düşmesi kesinleşen  
 Topu ağlara yolladı  
 Sahaya çıkma zamanı  
 Berabere kaldılar

**D. ...**

Oscarlı yıldız  
 Şöhret basamakları  
 Ünlü oyuncu  
 Başrol savaşıları  
 Gişe rekortmeni  
 Vizyona girmesi planlanıyor  
 Ekran başına planlanıyor  
 Ekran başına kilitledi  
 İzleyiciyle buluşacak  
 Sahne performansı  
 Cemiyet hayatı

Dinleme metninden sonra sıralanan alıştırmalar eşdizimlilik ekleme, silme, boşluk doldurmaya, dinlenen metinden seçme üzerine odaklanan alıştırmaların yanı sıra eş ve karşıt anlamlılara dair de bir örnek sunulmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere geliştirilen örnekler tek başlarına değil de bir ders izlencesine birleştirilmiş bütün bir ünite olarak düzenlenmiştir. Bu modeli amaca göre değiştirip geliştirmek dil öğretmenlerinin yaratıcılığına kalmıştır.

**EK 2: Sözlüksel Defter ile İlgili Kılavuz****Lexical Notebook**(Barbara Sargent)  
Instructions

You will need seven (7) sections in your notebook. Mark the sections with the following tabs:

1. FIXED EXPRESSIONS	2. SEMI-FIXED EXPRESSIONS
3. COLLOCATIONS	4. IDIOMS
5. PREFIXES, ROOTS, SUFFIXES	6. WORD FORM CHARTS
7. MISCELLANEOUS	

**Examples:****1. Fixed Expressions:**

What's the matter?	What's wrong?
What's going on?	I'd be happy to.
It's as easy as 1, 2, 3.	Please help yourself.

**2. Semi-fixed Expressions:**

Would you like some more ...?
There's a very nice ... restaurant near here.
We were interested in the fact that ....

**3. Collocations:**

junk food	a jar of jam
watering can	salad bar
snack bar	candy bar

**4. Idioms:**

There's something fishy going on here.
It's a piece of cake.
Hold your horses.

There's something fishy going on here.
It's a piece of cake.
Hold your horses.

**5. Prefixes/roots/suffixes:**

Prefixes	Meaning	Examples	Explanation
----------	---------	----------	-------------

pre-	before	preheat	heat (the oven) before adding the dish

Roots	Meaning	Examples	Explanation
nav-	ship	navigate	travel by ship

Suffixes	Meaning	Examples
-ful	full of	flavorful
-less	lacking in	flavorless

© 2006: [Christine Bauer-Ramazani](#); last updated: July 09, 2017; posted with author's permission